

CARMEN DĂRĂBUȘ¹, ROMÂNIA/BULGARIA

Cuvinte-cheie: islamism/creștinism, Imperiul Otoman, literatură veche transilvană, societate.

Viziune comparatistă în *Tratat despre obiceiurile, ceremoniile și infamia turcilor* de „Anonimul din Sebeș”

Rezumat

Cartea *Tratat despre obiceiurile, ceremoniile și infamia turcilor* (*Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum*) apărută în 1481 cu o prefață de Martin Luther, carte finanțată de Vatican, este rezultatul experienței directe a autorului transilvan Georg Captivus Septemcastrensis, prelat dominican care a petrecut douăzeci de ani în robie turcească. Tratatul are un declarat scop teologic, de polemică față de islam, însă pentru susținerea argumentelor sale utilizează numeroase informații de etno-sociologie, de sociologie a religiilor, de istoria mentalităților, punând față în față lumea musulmană și cea creștină printr-o cunoaștere din interior, la ieșirea dinspre Evul Mediu spre Renaștere. Articolul meu nu se oprește asupra elementelor de teologie, ci asupra informațiilor socio-etnologice și etnografice, care par secundare în text.

¹ Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, CUNBM/Universitatea „Kliment Ohridski” din Sofia.

Keywords: Islam/Christianity, Ottoman Empire, ancient Transylvanian literature, society.

Comparative Vision in *Treaty on Customs, Ceremonies and Infamy of Turks* by Anonymous from Sebes

Summary

The book *Treaty on Customs, Ceremonies and Infamy of Turks* (*Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum*), published in 1481 with a preface by Martin Luther, financed by the Vatican, it is the result of direct experience of the Transylvanian author Georg Captivus Septemcastrensis, Dominican prelate who spent twenty years in Turkish captivity. The Treaty has a stated theological goal, polemical towards Islam, but to support his arguments he is using information of ethno-sociology, sociology of religions, history of mentalities, putting face to face the Muslim world and the Christian world through a knowledge of the interior, at the outlet from the Middle Ages to Renaissance. My article does not analyze the elements of theology, but information on socio-ethnological and ethnographical, which seem secondary in the text.

Viziune comparatistă în *Tratat despre obiceiurile, ceremoniile și infamia turcilor de „Anonimul din Sebeș”*

Anul oficial de naștere al literaturii române, prin Scrisoarea lui Neacșu de la Câmpulung către judele Brașovului este anul 1521, la aproximativ două decenii după moartea lui George de Sebeș. Cartea sa este o sursă exploatată intens de cercetătorii occidentali, dar ea nu pare cunoscută de cei români. Dimitrie Cantemir, care a petrecut o vreme zălog la Înalta Poartă, cum era cutuma vremii, este autor al unei scrieri despre otomani, *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*, scrisă în latină (*Historia Incrementorum atque Decrementorum Aulae Othomanicae*), dar el nu face nicio referire la cartea transilvăneanului, așa cum nu va face nici Nicolae Iorga mai târziu, care petrece, în 1906, un timp la Istanbul în scop de documentare, în a sa *Istorie a Imperiului Otoman*, apărută, inițial în germană, sub titlul *Geschichte des Osmanischen Reiches*: „În istoriografia europeană actuală, tratatul a fost subiectul a numeroase dezbateri academice. Istoricii români au preferat, însă, alte scrieri despre turci, precum cele ale lui Cantemir. Unul dintre motive ar fi legat de natura tratatului, care este atipic și care forțează cititorul să regândească tot ce știa până în acel punct, un lucru greu uneori chiar și pentru un istoric cu un anumit bagaj intelectual” (Coldaș 2017). Literatura română veche nu include neapărat scrieri de expresie românească, ci și scrieri aparținând unor cărturari din provinciile devenite românești, scrieri în slavonă, în greacă și în latină. De asemenea, deschiderea culturii române spre experiențele cunoașterii și expresiei universale sunt vechi: „Literatura română nu a avut niciodată un orizont închis. Chiar și în epoca feudală, literatura atât de bogată în traduceri și adaptări ale cărților populare în românește atestă – prin sursele ei – legături atât cu tezaurul oriental, cât și cu cel occidental, al romanelor cavaleriești, indiferent dacă aceste cărți au pătruns la noi prin intermediul literaturii neogrecești, al literaturilor sud-slave, sau direct, din literatura italiană îndeosebi” (Papadima 1972: 11). Umanismul european este cunoscut de cronicarii români mai ales prin intermediul culturii polone, iar stolnicul Constantin Cantacuzino studiază în Italia². Aceste contacte au sporit pe măsură ce mulți dintre scriitorii și cărturarii secolelor următoare, în special ai secolului XIX, și-au făcut studiile în alte părți ale Europei, în Franța, Italia și-n fostul Imperiu Austro-Ungar, importând, creativ, curente artistice și ideologice.

Cartea apărută, în ediție românească, în 2017, *Tratat despre obiceiurile, ceremoniile și infamia turcilor* de Georg Captivus Septemcastrensis, cunoscut, inițial, ca „Anonimul din Sebeș” (Mühlbach), „Studentul Romosan”, George de Ungaria (Transilvania fiind, la vremea respectivă, principat care aparținea Coroanei Maghiare) este prima traducere din limba latină în limba română, care include și Prefața lui Martin Luther din 1530. Un exemplar al primei ediții se află la British Museum și cuprinde o notă manuscrisă intitulată

² Cf. Ovidiu Papadima în „Deschideri spre literatura europeană” din *Istoria și teoria comparatismului în România*, București, Ed.Academiei R.S.R., 1972.

Editum per fratrem Georgium de Ungaria, fapt confirmat de Sebastian de Olmeda în *Cronica dominicanilor*, autorul aparținând acestui ordin, de altfel. Născut în 1422 la Romos, localitate aflată la 50 de km de orașul transilvan Sebeș, George moare în 1502, fiind înmormântat, alături de pictorul Fra Angelico, în biserica dominicană Santa Maria sopra Minerva. Patria sa având un caracter multinațional, sub conducerea lui Iancu de Hunedoara, originea etnică rămâne incertă, presupunându-se a fi român, maghiar ori sas. Aflat la Sebeș de la vârsta de cincisprezece ani spre a urma cursurile mănăstirii dominicane a orașului, la șaisprezece ani cade în robie turcească după asediul cetății. Este vândut, ca sclav, la Edirne (Adrianopol) și astfel ajunge în Anatolia. După mai multe tentative de evadare eșuate, se resemnează și petrece vreme de douăzeci de ani în cultura otomană, alternând munca în gospodăriile stăpânilor cu munca în agricultură, cu păstoritul și cu studierea scrierilor religioaseale islamului. Este tot mai mult interesat de religia islamică, mai ales de practicile dervișilor și de dansul lor ritualic, Mevlevi, în care mărturisește a găsi elemente comune cu creștinismul; o mare parte din carte este dedicată polemicilor teologice, studiilor comparate ale celor două religii, având chiar momente în care vede în islam o religie superioară prin simplitate, ca mai apoi să concluzioneze că este o religie ghidată de perfidie, proclamând superioritatea creștinismului: „De altfel, tocmai acest bun dozaj între critică și elogiu era pentru Luther un argument că lucrarea trebuie retipărită” (Coșta 2017) După ce reușește să scape din Imperiul Otoman, eliberat de ultimul stăpân căruia îi cere să-i permită plecarea în scopul consolidării studiilor, la dominicanii din insulele grecești - aflate sub conducere genoveză pentru o perioadă - și cu promisiunea că se va întoarce, este posibil să fi mers, pentru scurt timp, în Transilvania, apoi prezența sa este consemnată la dominicanii din insulele grecești Pera și apoi din Chios, iar apoi se stabilește la Roma, sub oblăduire papală. Aici scrie *Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum*, apărut în 1481, cu finanțare de la Vatican, după baia de sânge în care orașul Otranto a fost înecat odată cu debarcarea otomană. Este considerat, la vremea aceea, cel mai bun specialist în problemele islamului, dată fiind experiența sa directă, îndelungată în mijlocul otomanilor: „Douăzeci de ani trăiți în lumea otomană, întâi ca rob mereu vândut de la un stăpân la altul, apoi ca eliberat prețuit pentru meritele cărturărești, i-au adus o bună cunoaștere a obiceiurilor și moravurilor locului, precum și o atât de temeinică învățare a Coranului, încât la un moment dat i s-a propus să-l predea într-o madrasa” (Tartler 2018). În cea mai mare parte, tratatul este unul teologic, dar autorul folosește informații de etnografie și etnologie, observații de sociologie a religiilor spre a-și consolida argumentele teologice și pentru a decortica farmecul aparent, seducția islamului.

„Vizitarea lumilor, ca și vizitele făcute unor indivizi sau în unele locuri poate avea scopuri diferite, ca de pildă adunarea informațiilor, profitul sau plăcerea. Câteodată ne mulțumim cu o recunoaștere generală a unui teritoriu; alteori trecem direct la reexaminarea unui detaliu bine cunoscut. A citi un text cu scopul de a învăța să ne orientăm în lumea descrisă de el nu este același lucru cu a accepta o lume cu scopul de a explora și a gusta un text” (Pavel 1992: 119) – în acest caz nu se desprinde nicio intenție a autorului de a stârni plăcerea lecturii, dar, în schimb, e transparentă împărtășirea experienței trăite în scop practic,

într-o perioadă a expansiunii otomane pe care autorul a intuit-o în vremea șederii sale forțate în Imperiu, expansiune căreia îi va afla sursa tocmai în învățăturile religioase musulmane. Cartea debutează cu o scurtă prezentare a situației din Europa creștină și din Imperiul Otoman, pe un ton polemic în raport cu islamul, în care ajunge să vadă o „sectă” periculoasă, o „Biserică a Antihristului”, după ce el însuși s-a lăsat sedus, temporar, de înșelătoarea ei

Interior moschea din Constanța; foto: Corina Isabella Csiszár

simplitate și smerenie, murind și reînviind de câteva ori: „Căci dacă o oaie nu poate trăi vreme de un ceas între labele lupului, pentru că între ei este o dușmănie firească, cum oare ar putea trăi un creștin în mâinile turcului, pentru că între ei este o dușmănie peste fire sau a spiritelor?” (Captivus Septemcastrensis 2017: 53). Lunga experiență a cunoașterii din interior îl face să concluzioneze că între cele moduri de viață nu poate exista conciliere. Mai întâi remarcă spiritul prădător al turcilor, pentru care a ieși la prădat cel puțin o dată pe an devin adevărat ritual. O importanță aparte acordă îngrijirii cailor pentru că „își fac toată treaba călare” (Ibidem: 59), iar în intervalul dintre o năvălire și alta se hrănesc consistent pe sine și caii, se îngrijesc de condiția fizică în scopul unei noi incursiuni de pradă. Scopul năvălirilor îl constituie răpirea creștinilor pe care-i fac robi și-i vând în funcție de cerințele pieței. Tabloul prezentat arată degradarea deplină, tragică la care sunt, aceștia, supuși: „Căci sunt siliți să pășească goi în fața tuturor, să alege, să umble și să sară, ca să se vadă limpede dacă e beteag sau sănătos, bărbat sau femeie, bătrân sau tânăr, fecioară sau stricată; [...] Acolo este vândut fiul sub ochii mamei îndurerate” (Ibidem: 63), soția este vândută, sub ochii soțului, altui bărbat, copilul sugar este îndepărtat, brutal, de mamă, și dat altcuiva – toate sentimentele sunt măcelărite și robii trăiesc altfel de moarte decât cea fizică. Otomanii evită vărsarea de sânge nu din spirit umanitar, ci pentru că preferă să aibă robi în viață, care să plătească biruri ori să muncească pentru ei, adevărata crimă fiind uciderea spiritului prin convertire forțată. Dorința de a stăpâni robi cuprinde toate clasele sociale, astfel că și familiile modeste au în stăpânire câțiva robi care fac toate muncile, de la cele domestice la muncile câmpului și la păstorit, așa cum autorul însuși le-a experimentat pe toate. Lumea musulmană evită orice ostentație, de la cea sonoră la cea a gesturilor, cultivă o discreție prudentă: caii sunt castrați, șeile cailor nu au podoabe care puteau atrage, vizual ori auditiv, atenția, armele sunt transportate în desagi cărați de cămile și catâri, caii nu fac salturi, nici nu merg la trap. Sultanul merge însoțit, la moschee ori la treburile publice, de cel mult doi însoțitori și nimeni nu se manifestă zgomotos la vederea lui. Veșmintele și caii cu care iese în lume nu au semne distinctive; fastul e rezervat exclusiv spațiului privat. Igiena constituie o preocupare distinctă: „În casele lor, acolo unde mănâncă, nu îngăduie defel să se țină pui ori să intre câinii și, dacă dintr-o întâmplare un câine ori un pui ar atinge vreo farfurie sau vreo oală, nu mai mănâncă niciodată din ea” (Ibidem: 79). Înainte de a sacrifica o pasăre de curte, aceasta este izolată și hrănită o săptămână cu grăunțe curate. Orice animal trebuie sacrificat cu sabia ori cu alt obiect de fier și golit imediat de sânge. Când se roagă, trupul și veșmintele trebuie să fie pe deplin curate; nu beau vin și nu mănâncă porc pentru că acestea sunt alimente ale necurăteniei. Înainte de rugăciune, „fac o întreită abluțiune”: își stropesc trupul cu apă, având grijă ca fiecare parte a corpului să fie atinsă pentru ca rugăciunea să aibă efect și pentru ca scopul să fie pe deplin atins, își rad părul de pe tot corpul, cu excepția bărbii, la bărbați și a părului, la femei; practică circumcizia, își taie unghiile de la mâini și picioare. A doua abluțiune ține de necesitățile organice: „După orice firească murdărire, nu le este cu niciun chip îngăduit să stea de vorbă cu cineva ori să lase să fie văzuți de cineva”, „chiar și când scapă un vânt” (Ibidem: 80, 96), decât după ce s-au spălat prin scufundare în apă ori măcar după ce s-au stropit. În funcție de condiția socio-materială, musulmanii au

băi folosite intens ori cel puțin un loc ascuns în casă unde efectuează o minimă igienizare a corpului și mai ales a mâinilor. A treia abluțiune, *aptaz* sau *adbas*, se referă la curățarea celor cinci organe ale simțurilor – mâini, brațe, gură, nas, ochi, urechi, picioarele, pulpele.

În aceeași arie a simplității se înscrie arhitectura: otomanii sunt lipsiți de apetență pentru construcții personale somptuoase, astfel că și cei bogați preferă casele simple, din lemn și din lut. Construcțiile de piatră sunt destinate lăcașurilor de cult, băilor publice, foarte înalților demnitari (casele lor devin adevărate instituții). Importanța dată de creștini zidurilor trainice și zidirii îi indignează: „Păgânii aceia mizerabili cred că pot trăi veșnic?” (Ibidem: 80). Vara, mulți preferă să locuiască în natură, în corturi, indiferent de rangul social. Creșterea animalelor fiind ocupația de bază, după năvăliri în scop de pradă, se mișcă dintr-un loc în altul cu turmele, casele și clădirile fiind, pentru ei, vanitate păguboasă. Felul în care sunt împodobite bisericile creștine stârnește revolta musulmanilor, care-i numesc pe creștini „idolatri și închinători la diavol” (Ibidem: 81), iubitori de idoli. Cei care joacă pe bani jocuri de noroc sunt aspru pedepsiți. Prezența însemnelor proprii pe arme, blazoanele, folosirea pecetilor e, de asemenea, semn de mare vanitate creștină, cum este și trasul clopotelor, obicei strict interzis creștinilor care trăiesc în mijlocul lor. Scaunele care indică rangul, jilțurile sunt semn de orgoliu, astfel că, indiferent de rang, musulmanii se așază pe pământ sau pe dușumea, ca declarație al faptului că toți oamenii sunt egali. În casă ori în lăcașurile sfinte se intră descălțat. Din motive de igienă sau de sănătate, sunt admise așternuturi calde din lână ori din papură sau trestie, „tăblieri ridicate de la pământ și, pentru femei, mai ales, niște suporturi numite *baschmag*, care protejează de murdărie și umezeală. În general, masa „e făcută cel mai adesea dintr-o piele de cerb nerăzuită, mai degrabă de formă rotundă, lată de patru sau cinci palme, având de jur-împrejur cercuri de fier prin care sunt trecute niște chingi, ca la desagi, cu care se închide, se deschide și este purtată” (Ibidem: 82). Toate aceste observații sunt tratate în cheia codului simplității pe care îl practică islamul la nivelul vieții cotidiene.

Autorul decelează un număr de patru elemente – „temeiuri”, cum le numește în capitulul XI -, care fac, inițial, din islam o religie atrăgătoare: 1) Entuziasmul cu care pornesc la război ca la o petrecere, dar într-o disciplină desăvârșită. În loc de steaguri, folosesc sulite lungi, „având în vârf, atârinate, bonete de o anumită culoare”, pentru ca astfel să fie recunoscuți. Toba și fluierul sunt instrumente folosite de *czuubaschi* (tc. *subași*, ofițeri de poliție) pentru a-i chema pe ostași la război și a-i îmbărbăta. Călăreții, *czingeri* (tc. *cenkeri*, ostași) în număr de o sută pentru o formațiune, sunt conduși de *tscheribaschi* (tc. *ceribași*, ofițeri de cavalerie), iar la întoarcere are loc un recensământ strict al celor rămași. Moartea pe câmpul de luptă e preferată morții acasă, pentru că cei căzuți sunt glorificați și chiar sanctificați. 2) Următorul argument este victoria împotriva creștinilor, care le întărește credința în religia și-n cultura lor, creează poezii și cântece care se răspândesc repede în popor, în care preamăresc victoriile și disprețuiesc creștinătatea. 3) Demografia este sporită nu doar de tributul viu, de robii pe care îi răpesc, ci și printr-o permisivitate conjugală care facilitează sporirea seminției lor, pentru că „fiecare, după lege, poate avea douăsprezece soții legiuite, iar slujnice, câte și cât de multe îi e pe plac, fără număr și fără socoteală”

(Ibidem: 86), urmașii acestora având drepturi egale, indiferent dacă mama e sau nu e soție legitimă. Cu toate acestea, natura umană e aceeași peste tot, astfel că puțini țin „două soții într-o singură casă, din pricina discordiei și a dușmăniei dintre ele. După aceeași lege, fiecare are libertatea de a primi, de a alunga, de a ține sau de a nu ține o soție, când îi e pe plac, fără nicio restricție” (Ibidem:86). *Kebinul*, cum este numită legătura conjugală, este în mod absolut la discreția soțului. 4) Numărul mare de convertiri de la creștinism la islam este un alt pericol, convertiri din toate straturile sociale. Turcii oferă un mare sprijin, sub toate

Interiorul moscheii din Constanța; foto: Corina Isabella Csiszár

aspectele, mai ales călugărilor și preoților care se convertesc, persoanelor de rang înalt – intuind calitatea lor de importante canale de influență, devenind un exemplu de urmat pentru alții.

George Captivus Septemcastrensis identifică și „un fel de Paști” la sfârșitul postului – când se duc să viziteze mormintele morților din familie și ale cunoscuților, ducând cu ei hrană și urându-și *Baaram gutli oczong* (Sărbătoarea să fie fericită!) -, perioadă care cade în date diferite, luând în calcul anul solar, nu pe cel lunar. În post, ziua se abțin de la orice hrană, fie ea mîncare sau băutură, însă noaptea mănâncă și beau orice. La loc de mare cinste sunt ținuți cei care ajung să viziteze mormântul lui Mahomet, la Mecca (Mekiiia); aceștia sunt numiți *hatschilar* și se bucură de privilegii, la un eventual proces mărturia lor valorând de trei ori mai mult decât a unei persoane care nu a făcut acest pelerinaj. Popasurile spre Mecca sunt de două feluri: unul în caravanseraieri, hanuri cu încăperi mari, iar celelalte se numesc *imaret* (cantină pentru săraci), locuri construite de regi și de cei de rang înalt. Aceste lăcașuri asigură hrana gratuită pentru călătorii aflați la primul pelerinaj, iar studenții și preoții, înainte de a se ospăta, oficiază o slujbă dedicată celui care a finanțat lăcașul. În Imperiu există numeroase gimnazii în care se învață legile civile, iar cei cu rezultate bune primesc ranguri înalte (*muderis*); rangurile mai mici se numesc *minetschum*; a treia categorie, *tanisman*, cea mai modestă, se limitează la cunoașterea Coranului și la ceremoniile care țin de slujirea legilor lui. Judecătorii, scribii sau jurisconșulții se numesc *calife*. Autorul mărturisește că a intrat el însuși în profunzimea învățăturilor religioase ale islamului, ajunsese să fie prețuit pentru acest lucru, compunea texte și „mulți dintre oamenii lor sfinți, care predicau dinaintea poporului, au învățat predicile de la mine” (Ibidem: 165), stărnind prețuirea ultimului stăpân, la care a stat vreme îndelungată și care-l va elibera, temporar, spre a-și desăvârși știința teologică, prilej de a evada definitiv din Imperiul Otoman. Preoții nu au atribuții speciale, „nu se ocupă defel de îngrijirea sufletului, de ascultarea spovedaniilor, împărțirea tainelor, vizitarea celor neputincioși ori de îngroparea morților și nici nu au mare grijă de lăcașurile de cult, cu relicvele și odoarele și vasele sfinte și altarele: nimic din toate acestea nu ține de ei. Lăcașurile lor de cult nu se pot pângări ori să-și piardă curățenia, pentru că nu au dobândit-o” (Ibidem: 99). Între preoți și poporul de rând, între lăcașuri de cult și case particulare nu există diferențe notabile. Preoții nu au un timp special dedicat cercetării cărților sfinte, cugetării și radactării slujbelor, pentru că au aceeași familie, aceleași obligații și îndeletniciri ca oamenii obișnuiți. Se ocupă, nu de puține ori, cu negustoria și camăta, cu vânatoarea și creșterea animalelor, cu jocuri, pentru că nimic nu le este interzis, nu au niciun statut aparte legiferat – fapt ce-l indignează pe autor, care mărturisește că a concentrat aceste informații, pentru că „mi-e rușine și silă să spun în amănunt ce am văzut și am auzit despre asta” (Ibidem: 99). Totuși, în alt capitol, al XX-lea, *Despre motivele care ne țin departe de rățăcirea turcilor*, autorul mai vorbește despre obiceiul preoților de a scrie, contra cost, scrisori de eliberare din robie pentru fugari, scrisori pentru protecția divină a ostașilor pe câmpul de luptă (scrisori numite *haymayly*), fac negoț necinstit – toate acestea fiind practicate mai ales de preoții nomazi, care-și pierd, mai apoi, urma. Totuși, în fața oamenilor, ei își construiesc o atitudine evlavioasă, cinstită,

preocupată de binele celorlalți. Sunt amintite fapte miraculoase despre care poporul vorbea, credința în fenomene supranaturale și existența unor persoane care dețin puteri ieșite din comun, numite *neffes ogli*, despre care „se spunea că îndepărtează orice boală cu ceva luat din părul lor și din veșmintele lor [...]. Se spune că s-au născut în chip miraculos, adică fără sămânță bărbătească, și de aceea toată viața lor și toată făptuirea lor se crede că sunt miraculoase” (Ibidem: 113). Practicile magice stârnesc neliniște, dar nu sunt pedepsite.

Capitolul al doisprezecelea, *Despre cinstea femeilor turcilor*, este un adevărat elogiu adus moravurilor feminine din Imperiul Otoman și prilej de critică a condiției femeii în creștinism. Astfel, femeia în Europa creștină este obiect de mulțumire a sufletului și a „ochilor nerușinați”, iar bărbații își folosesc nevestele „ca pe niște desfrânate”, în timp ce rolul bărbaților ar trebuie să fie acela de înfrânare a pornirilor naturale ale femeilor spre desfrânare. Taina căsătoriei este încălcată în fiecare clipă, prin simpla lor apariție, care stârnește simțurile. Viziunea conservatoare, patriarhală străbate din textul cu tonalități de predică religioasă: „O, neam al femeilor, cel mai nefericit dintre toate! Crezi că păstrezi legămintele căsniciei, tu, care săvârșești adulterul de fiecare dată când le arăți ochilor nerușinați pieptul tău dezgolit, ochii care încuviințează, chipul binevoitor, gâtul înălțat, pletele revărsate?” (Ibidem: 89). Prin această încuviințare a expunerii, soțul se transformă în proxenet și-n instrument diavolesc. În mentalitatea autorului (ca și a vremii, în mare parte, de altfel) este, în schimb, firesc, a te folosi de femeie ca de un obiect care are rolul de a procrea; turcii „nu simt o iubire ieșită din comun față de nici una dintre ele. Căci de toate se folosesc în chip egal pentru a zămisli și nutri vlăstarele” (Ibidem: 89-90). Faptul că femeile își poartă chipul acoperit, în afara casei și-n casă în prezența altora, este semn de mare virtute și o cultivare sănătoasă a simplității. Peste acoperământul capului poartă văluri cu capete răsucite în dreptul feței. Femeile de rând își lasă ochii descoperiți, dar cele de condiție socială superioară își acoperă întreaga față, pentru că materialele fine din care sunt țesute vălurile permit vederea, însă ele nu pot fi văzute. Femeile nu au acces la adunările publice, nu pot vinde sau cumpăra ceva, nu au voie să călărească, în lăcașurile de cult intră doar femeile de neam mare, vinerea (considerată, la musulmani, zi sfântă) și au un loc ferit de privirile bărbaților. Sunt extrem de rare cazurile când un bărbat se adresează, în public, unei femei. Dat fiind faptul că bărbații lipsesc mult de acasă, ocupați cu războiul sau cu celelalte neveste, au eunuci care supraveghează atent conduita morală a soțiilor în absența lor. Respectarea cutumelor este strictă, încă din perioada logodnei, pentru a asigura, mai apoi, păstrarea rânduielilor: „Căci, odată încheiată înțelegerea de logodnă între fiul unuia și fiica altuia, niciodată, până în ziua nunții, nu mai cutează logodnicul să stea de vorbă cu părinții ori apropiații logodnicei ori să li se înfățișeze, ci se țin departe de ei și se ferește, roșindu-se, de prezența lor, pe cât este cu putință. Același lucru e respectat și de logodnică în ceea ce-i privește pe părinții și apropiații logodnicului său” (Ibidem: 91). Unghiul din care autorul analizează aceste aspecte ține de o mentalitate orientală, patriarhală, rezistentă la prefacerile Renașterii.

George Captivus concluzionează că religia musulmană este „cu mult mai atrăgătoare prin ceremonii și deprinderi decât religia alor noștri, chiar a celor pioși și a tuturor clericilor”

(Ibidem: 173), remarcând valoarea pe care o au ritualurile, ceremonialurile la nivel sociologic. Pentru mase, interiorizarea credinței este mai greu accesibilă, mulți nu puteau cerceta textele religioase datorită gradului mare de analfabetism, în schimb religia orientală satisface într-un grad mare nevoia antropologică de spectacol a ființei umane, iar prin ritualurile urmate și obiceiurile respectate, se simt parte a acestui spectacol. Cartea are o importantă valoare documentară, este parte a cunoașterii universale în ceea ce privește organizarea societății, la confluența Orientului cu Occidentul, în perioada în care istoria omenirii se împarte în două: ceea ce a existat înainte și după Renaștere: „Progresul istoric este alcătuit din eforturile îndreptate spre modelarea și organizarea realității. Progresul istoric este domeniul raționalității, al plăcerii și evoluției, în care legea supremă este legea subordonării: detaliile trebuie să devină părți ale întregurilor, indivizii – părți ale comunităților, iar mediul și subiectivitatea trebuie să se armonizeze, de dragul plăcerii și în funcție de dictatele dorinței. Universul este reconstruit și unificat pe arii tot mai largi. Evoluția apare drept o întruchipare a binelui, iar strategiile hipotactice constituie însăși substanța istoriei” (Nemoianu 1997: 187). Tema raportului creștinism/islam rămâne una de actualitate, după ce Europa a fost invadată, începând din Evul Mediu, prin Balcani de către otomani, iar prin Peninsula Iberică de către sarazini, într-o ciocnire a civilizațiilor de sute de ani.

Bibliografie

Captivus Septemcastrensis, Georg - („Anonimul din Sebeș”), *Tratat despre obiceiurile, ceremoniile și infamia turcilor*, București: Humanitas, 2017. Traducere de Ioana Costa. Studiu introductiv de Constantin Erbiceanu.

**** - *Istoria și teoria comparatismului în România* (coord. Al. Dima și Ovidiu Papadima), București: Editura Academiei R.S.R., 1972.

Nemoianu, Virgil, - *O teorie a secundarului*, București: Univers, 1997, traducere de Livia Szász-Câmpeanu.

Pavel, Toma, - *Lumi ficționale*, București: Minerva, 1992, traducere de Maria Mociorniță.

Surse electronice :

Coldaș, Claudia, - „« Anonimul din Sebeș » și dialogul dintre lumea creștină și cea islamică din secolul al XV-lea”, în „Societate și cultură”, <http://societatesicultura.ro/2017/12/anonimul-din-sebes/>, 2017.

Conțac, Emanuel, - „« Tratat despre obiceiurile ceremoniile și infamia turcilor » sau despre ciocnirea civilizațiilor în zorii modernității”, în „Contributors”, <http://www.contributors.ro/cultura/%E2%80%9Etratat-despre-obiceiurile-ceremoniile-%C8%99i-infamia-turcilor%E2%80%9D-sau-despre-ciocnirea-civiliza%C8%9Biilor-in-zorii-modernita%C8%9Bii/>, 2017.

Tartler, Grete, - „Meridiane : o prefață de Luther la scrierea unui transilvan”, în „România literară”, http://www.romlit.ro/o_prefa_de_luther_la_scrierea_unui_transilvan, 2018.